

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

15. marts 2017^{1*}

»Præjudiciel forelæggelse — EU-ret — rettigheder tillagt borgerne — tilsidesættelse fra en rets side — præjudicielle spørgsmål — indbringelse for Domstolen — national ret, der træffer afgørelse i sidste instans«

I sag C-3/16,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af hof van beroep te Brussel (appeldomstolen i Bruxelles, Belgien) ved afgørelse af 23. december 2015, indgået til Domstolen den 4. januar 2016, i sagen:

Lucio Cesare Aquino

mod

Belgische Staat,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, R. Silva de Lapuerta (refererende dommer), og dommerne J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev, C.G. Fernlund og S. Rodin,

generaladvokat: H. Saugmandsgaard Øe

justitssekretær: ekspeditionssekretær M. Ferreira,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 23. november 2016,

efter at der er afgivet indlæg af:

- Lucio Cesare Aquino ved advocaten M. Verwilghen og H. Vandenberghe
- den belgiske regering ved C. Pochet og M. Jacobs, som befuldmægtigede, bistået af advocaten E. Matteredne, D. Lindemans og F. Judo
- Europa-Kommissionen ved J.-P. Keppenne og H. Kranenborg, som befuldmægtigede,

og idet Domstolen efter at have hørt generaladvokaten har besluttet, at sagen skal pådømmes uden forslag til afgørelse,

¹ — Processprog: nederlandsk.

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 267, stk. 3, TEUF samt af artikel 47, stk. 2, og af artikel 52, stk. 3, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«).
- 2 Denne anmodning er indgivet under en tvist mellem Lucio Cesare Aquino og Belgische Staat (den belgiske stat) angående en påstand om erstatning uden for kontrakt.

Retsforskrifter

- 3 Artikel 18 i Koninklijk besluit tot vaststelling van de cassatie-procedure bij de Raad van State (kongelig anordning om kassationssager ved appeldomstolen i forvaltningsretlige sager) af 30. november 2006 (*Belgisch Staatsblad*, 1.12.2006, s. 66844) er affattet således:

»1. Når den for sagsforberedelsen ansvarlige konkluderer, at sagen bør afvises, eller at sagsøgte bør frifindes, fremsender den ledende justitssekretær rapporten til sagsøger, som har tredive dage til at anmode om en fortsættelse af sagen med henblik på at blive hørt.

Såfremt sagsøger ikke anmoder om at blive hørt, oversender den ledende justitssekretær sagsakterne til afdelingen med henblik på, at denne erklærer sagen hævet [...]. Den for sagsforberedelsen ansvarliges rapport fremsendes samtidigt med dommen til de parter, som endnu ikke har modtaget denne.

Såfremt sagsøger anmoder om at blive hørt, fastsætter dommeren ved kendelse den dato, hvor parterne skal give møde.

Den ledende justitssekretær nævner nærværende stykke ved fremsendelsen til sagsøger af den rapport, hvori det konkluderes, at sagen bør afvises, eller at sagsøgte bør frifindes.

2. Når den for sagsforberedelsen ansvarlige ikke konkluderer, at sagen bør afvises, eller at sagsøgte bør frifindes, fastsætter afdelingsformanden eller den dommer, som denne udpeger, direkte ved kendelse datoen for det retsmøde, hvor sagen skal behandles.«

- 4 Artikel 21, stk. 7, i gecoördineerde wetten op de Raad van State (de samordnede love om appeldomstolen i forvaltningsretlige sager) af 12. januar 1973 (*Belgisch Staatsblad*, 21.3.1973, s. 3461), i den affattelse, der finder anvendelse på hovedsagen, og som gælder for såvel annullationssøgsmål som kassationsappeller til prøvelse af forvaltningsdomstolenes afgørelser, bestemmer følgende:

»Der består en formodning for, at sagsøger har hævet sagen, når denne ikke har indgivet nogen anmodning om en fortsættelse af sagen enten inden for en frist på tredive dage, regnet fra fremsendelsen af den for sagsforberedelsen ansvarliges rapport, eller i forbindelse med den underretning, ifølge hvilken artikel 30, stk. 1, tredje afsnit, anvendes, og hvori det indstilles, at sagsøgte frifindes, eller at sagen afvises.«

- 5 Artikel 39/60, stk. 2, i Wet betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (lov om udlændinges adgang til, ophold og bosættelse i samt udsendelse af Belgien), af 15. december 1980 (*Belgisch Staatsblad*, 31.12.1980, s. 14584), i den affattelse, der finder anvendelse på tvisten i hovedsagen (herefter »lov af 15. december 1980«), fastsætter følgende:

»Parterne og deres advokat kan fremsætte deres bemærkninger mundtligt under retsmødet. Der kan ikke gøres andre anbringender gældende end dem, der er anført i stævningen eller i svarskriftet.«

- 6 Artikel 39/67 i lov af 15. december 1980 har følgende ordlyd:

»Der kan hverken rejses indsigelse eller tredjemandsindsigelse imod eller fremsættes begæring om genoptagelse af de afgørelser, der træffes af [Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager)]. Disse afgørelser kan alene prøves under den kassationsappel, der er fastsat i artikel 14, stk. 2, i de samordnede love om appeldomstolen i forvaltningsretlige sager.«

De faktiske omstændigheder i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 7 Sagsøgeren i hovedsagen, som har italiensk statsborgerskab, har været bosat i Belgien siden 1970.
- 8 Ved dom afsagt af hof van beroep te Antwerpen (appeldomstolen i Antwerpen, Belgien) den 23. november 2006 blev sagsøgeren i hovedsagen idømt en ubetinget fængselsstraf på syv år.
- 9 Den 9. november 2011 indgav sagsøgeren i hovedsagen en ansøgning om registrering i kommunen Maasmechelen (Belgien). Den 23. februar 2012 tilsendte Dienst Vreemdelingenzaken (udlændingemyndigheden i Belgien) ham en afgørelse dateret den 22. februar 2012 om afslag på ophold og med påbud om at forlade det nationale område af hensyn til den offentlige orden og den nationale sikkerhed (herefter »afgørelsen af 22. februar 2012«).
- 10 Den 6. marts 2012 anlagde sagsøgeren i hovedsagen sag til prøvelse af denne afgørelse ved Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager, Belgien). Under henvisning til Domstolens praksis på det pågældende område anmodede den berørte den 15. maj 2012 denne retsinstans om at stille et præjudicielt spørgsmål vedrørende fortolkningen af artikel 16, stk. 4, og af artikel 28, stk. 3, litra c), i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/38/EF af 29. april 2004 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EØF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF (EUT 2004, L 158, s. 77, berigtiget i EUT 2004, L 229, s. 35).
- 11 Ved dom af 24. august 2012 afviste Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager) den sag, der var indbragt for denne, fra realitetsbehandling med den begrundelse, at stævningen ikke indeholdt noget anbringende. Navnlig afslog denne retsinstans at imødekomme den af sagsøgeren i hovedsagen fremsatte anmodning om, at Domstolen blev stillet et præjudicielt spørgsmål, under henvisning til, at denne anmodning var blevet fremsat umiddelbart inden retsmødet, og at den pågældende ikke havde anført noget argument, der kunne godtgøre, at den nævnte anmodning ikke kunne være blevet fremsat tidligere.
- 12 Den 24. september 2012 iværksatte sagsøgeren i hovedsagen appel til prøvelse af denne dom ved Raad van State (appeldomstol i forvaltningsretlige sager, Belgien). Efter at den for sagsforberedelsen ansvarlige havde konkluderet, at appellen burde afvises, idet den ikke indeholdt anbringender, der kunne realitetsbehandles, undlod sagsøgeren inden for den fastsatte frist at anmode om en fortsættelse af sagen med henblik på at blive hørt. Som følge heraf fastslog Raad van State (appeldomstol i

forvaltningsretlige sager) den 4. april 2013 på grundlag af artikel 21, stk. 7, i de samordnede love om appeldomstolen i forvaltningsretlige sager, at der bestod en formodning for, at sagsøgeren i hovedsagen havde hævet sagen.

- 13 I mellemtiden havde sagsøgeren i hovedsagen den 27. juni 2010 anlagt sag ved strafuitvoeringsrechtbank van de Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (retten i sager vedrørende strafafsoning under den nederlandsksprogede ret i første instans i Bruxelles, Belgien) med henblik på at blive underlagt elektronisk overvågning. Ved dom af 2. marts 2012 havde den nævnte ret afslået begæringen. Ved en anden dom, af 23. maj 2012, havde denne samme ret tillige afslået en begæring fra sagsøgeren i hovedsagen om betinget løsladelse.
- 14 Sagsøgeren i hovedsagen iværksatte dernæst appel ved Hof van Cassatie (kassationsdomstolen, Belgien) til prøvelse af denne dom. Han gjorde heri bl.a. gældende, at denne dom blev afsagt under tilsidesættelse af artikel 16 og 28 i direktiv 2004/38, og begærede, at Domstolen blev forelagt et spørgsmål herom. Ved dom af 19. juni 2012 afviste Hof van Cassatie (kassationsdomstolen) appellen, idet den fremhævede, at den ikke var forpligtet til at indlede en præjudiciel procedure ved Domstolen, eftersom de anbringender, som sagsøgeren i hovedsagen havde fremsat, ikke kunne antages til realitetsbehandling på grundlag af en regel, der er særlig for retsplejen ved Hof van Cassatie (kassationsdomstolen).
- 15 Ved dom af 21. november 2012 tillod strafuitvoeringsrechtbank van de Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (retten i sager vedrørende strafafsoning under den nederlandsksprogede ret i første instans i Bruxelles) en elektronisk overvågning af sagsøgeren i hovedsagen, og ved dom af 14. august 2013 meddelte denne ret sagsøgeren den betingede løsladelse, han havde ansøgt om.
- 16 Forinden, den 6. september 2012, havde sagsøgeren i hovedsagen indgivet en ny ansøgning om registrering i kommunen Maasmechelen. Den 22. april 2013 meddelte denne kommune ham en opholdstilladelse med gyldighed indtil den 3. april 2018.
- 17 Den 31. august 2012 anlagde sagsøgeren i hovedsagen sag ved Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (den nederlandsksprogede ret i første instans i Bruxelles) med påstand om, at denne:
- pålagde den belgiske stat at tilbagekalde afgørelsen af 22. februar 2012 med den begrundelse, at denne afgørelse var i strid med bestemmelserne i direktiv 2004/38
  - fastslog, at strafuitvoeringsrechtbank van de Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (retten i sager vedrørende strafafsoning under den nederlandsksprogede ret i første instans i Bruxelles) i sin dom af 23. maj 2012, og Hof van Cassatie (kassationsdomstolen) i sin dom af 19. juni 2012, med urette kvalificerede hans opholdsret som »prekær« og ligeledes med urette afslog at meddele ham en betinget løsladelse
  - tilpligtede den belgiske stat at betale en erstatning på 25 000 EUR på grund af den tilsidesættelse af EU-retten, der var foretaget af strafuitvoeringsrechtbank van de Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (retten i sager vedrørende strafafsoning under den nederlandsksprogede ret i første instans i Bruxelles), af Hof van Cassatie (kassationsdomstolen) og af Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlænderretlige sager) med den begrundelse, at disse retsinstanser, der havde truffet afgørelse i sidste instans, havde tilsidesat EU-retten og undladt at overholde den forpligtelse, der påhvilede dem til at anmode Domstolen om en præjudiciel afgørelse.
- 18 Ved dom af 27. maj 2013 forkastede Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (den nederlandsksprogede ret i første instans i Bruxelles) dette søgsmål, idet det delvis afvist og delvis var ugrundet. Sagsøgeren i hovedsagen iværksatte dernæst appel til prøvelse af denne dom ved den forelæggende ret.

- 19 Hvad angik afgørelsen af 22. februar 2012 fastslog hof van beroep te Brussel (appeldomstolen i Bruxelles), at denne afgørelse i strid med artikel 27, stk. 2, i direktiv 2004/38 udelukkende var støttet på sagsøgeren i hovedsagens tidligere straffedom. Denne retsinstans tilpligtede derfor den belgiske stat at betale den berørte et beløb på 5 000 EUR i erstatning for den ikke-økonomiske skade, der var en konsekvens af denne afgørelse.
- 20 Med hensyn til den skade, der var en konsekvens af Raad voor Vreemdelingenbetwistingens (domstol i udlændingeretlige sager) hævdede tilsidesættelse af EU-retten, har den forelæggende ret bemærket, at sagsøgeren i hovedsagen i et efter fristens udløb indgivet processkrift havde opfordret denne retsinstans til at stille Domstolen et præjudicielt spørgsmål, og at denne anmodning ved dom af 24. august 2012 blev afvist som indgivet for sent. Den forelæggende ret har ligeledes anført, at den kassationsappel, der blev iværksat til prøvelse af denne dom ved Raad van State (appeldomstol i forvaltningsretlige sager), blev forkastet på grund af sagens hævelse.
- 21 Hof van beroep te Brussel (appeldomstolen i Bruxelles) har angivet, at der herefter rejser sig det spørgsmål, om de betingelser, der kræves for at den belgiske stat ifalder ansvar, er opfyldt for hver af de tre retsinstanser, som sagsøgeren i hovedsagen har nævnt.
- 22 Hvad angår strafuitvoeringsrechtbank van de Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (retten i sager vedrørende strafafsoning under den nederlandsksprogede ret i første instans i Bruxelles) har den forelæggende ret konstateret, at det ikke fremgår af nogen af sagsakterne, at sagsøgeren i hovedsagen skulle have anmodet den nævnte ret om at stille Domstolen et præjudicielt spørgsmål. De successive afgørelser, som denne ret har vedtaget, og som alle er blevet endelige, har ikke været genstand for nogen ophævelsesprocedure, således at den pågældende ikke kan have lidt nogen som helst skade som følge af disse. Der kan derfor ikke foreligge noget grundlag for at holde den belgiske stat ansvarlig som følge af den nævnte rets udøvelse af den judicielle funktion.
- 23 Med hensyn til Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager) har den forelæggende ret anført, at denne ved dom af 24. august 2012 afslog anmodningen om en præjudiciel forelæggelse for Domstolen under henvisning til, at denne anmodning var blevet fremsat i et processkrift, der blev modtaget umiddelbart inden retsmødet, og at der ikke var anført noget argument for at godtgøre, at den nævnte anmodning ikke kunne være blevet fremsat tidligere.
- 24 Den forelæggende ret har dog bemærket, at den appel, der blev iværksat til prøvelse af denne dom ved Raad van State (appeldomstol i forvaltningsretlige sager), ikke blev realitetsbehandlet, og at der end ikke blev taget stilling til, om den skulle afvises, eftersom det blev fastslået, at der bestod en lovbestemt formodning for, at sagsøgeren i hovedsagen havde hævet sagen, idet der ikke var blevet anmodet om en fortsættelse af sagen inden for den lovbestemte frist efter fremsendelsen af den for sagsforberedelsen ansvarliges rapport. Der rejser sig herefter det spørgsmål, om den nævnte dom under sådanne omstændigheder skal anses for at være afsagt af en ret, der træffer afgørelse i sidste instans, som følge af det forhold, at appelsagen ikke førte til en bedømmelse af sagens realitet. Sagsøgeren i hovedsagens begæring om, at Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager) anmodede Domstolen om en præjudiciel afgørelse, blev således afvist med den begrundelse, at den var blevet fremsat i et processkrift, som ikke havde kunnet tages i betragtning på grund af datoen for dets indgivelse.
- 25 Den forelæggende ret har bemærket, den belgiske stat kan holdes ansvarlig for en tilsidesættelse af EU-retten som følge af en eventuel fejl begået ved udøvelsen af den judicielle funktion, såfremt der er tale om en åbenbar tilsidesættelse. Et afslag på at iværksætte en præjudiciel procedure kan føre til en sådan tilsidesættelse af EU-retten.

- 26 Der skal ifølge den forelæggende ret tages stilling til, om Hof van Cassaties (kassationsdomstolens) afslag på at imødekomme anmodningen om, at der blev stillet Domstolen et præjudicielt spørgsmål, under de i hovedsagen foreliggende omstændigheder udgør en tilsidesættelse af artikel 267 TEUF, sammenholdt med chartrets artikel 47, stk. 2, og artikel 52, stk. 3, under ét.
- 27 Desuden ønsker den forelæggende ret oplyst, om den sag, som verserede ved Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager), indebar en tilsidesættelse af chartrets artikel 47, stk. 2, og artikel 52, stk. 3, under ét, derved at denne domstol fastslog, at en procesregel var til hinder for, at anmodningen om at stille Domstolen et præjudicielt spørgsmål blev accepteret. Denne anmodning blev således afvist med den begrundelse, at den var blevet fremsat i et processkrift, som ikke kunne tages i betragtning på grund af datoen for dets indgivelse.
- 28 Tilbage står endelig det spørgsmål, hvorvidt denne afvisning skete under tilsidesættelse af artikel 267 TEUF.
- 29 På denne baggrund har hof van beroep te Brussel (appeldomstolen i Bruxelles) besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
- »1) Følger det af Domstolens dom Köbler[...] (af 30.9.2003, C-224/01[, EU:C:2003:513]) og Traghetto del Mediterraneo[...] (af 13.6.2006, C-173/03[, EU:C:2006:391]) om statens ansvar for retsinstitutters fejl, der indebærer tilsidesættelse af EU-retten, at en ret må anses for en ret i sidste instans, når en afgørelse fra denne ret inden for rammerne af en kassationssag ikke efterprøves, fordi kassationsappellanten, der har indgivet et skriftligt indlæg i kassationssagen, efter en uomstødelig formodning i de nationale procesregler anses for at have frafaldet sagen?
- 2) Kan det forenes med artikel 267, stk. 3, TEUF, også i lyset af [chartrets] artikel 47, stk. 2, og artikel 52, stk. 3, [...] at en national retsinstitutt, som ifølge denne traktatbestemmelse er forpligtet til at forelægge Domstolen en præjudiciel anmodning, afviser dette alene af den grund, at anmodningen er formuleret i et skriftligt indlæg, som ifølge de relevante procesregler ikke kan tages i betragtning, fordi det er indgivet uden for fristerne?
- 3) Såfremt den højeste af de ordinære retter ikke behandler en anmodning om at forelægge et præjudicielt spørgsmål, må det da antages, at der foreligger en tilsidesættelse af artikel 267, stk. 3, TEUF, også i lyset af [chartrets] artikel 47, stk. 2, og artikel 52, stk. 3, [...] såfremt denne retsinstitutt afslår anmodningen alene med den begrundelse, at spørgsmålet ikke forelægges, »da det i betragtning af de anførte anbringender vil blive afvist på grundlag af en regel, der er særlig for retsplejen ved Hof van Cassatie (kassationsdomstol)«?»

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

- 30 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 267, stk. 3, TEUF skal fortolkes således, at en ret, hvis afgørelser ifølge de nationale retsregler kan appelleres, ikke desto mindre kan anses for en ret, der træffer afgørelse i sidste instans, i de tilfælde, hvor en kassationsappel, der er iværksat til prøvelse af en afgørelse truffet af denne ret, som følge af kassationsappellantens hævelse af sagen ikke er blevet behandlet.
- 31 Det skal indledningsvis anføres, at nationale retter, hvis afgørelser ifølge de nationale retsregler ikke kan appelleres, i henhold til artikel 267, stk. 3, TEUF er pligtige at indbringe sagen for Domstolen (jf. i denne retning dom af 6.10.1982, Cilfit m.fl., 283/81, EU:C:1982:335, præmis 6).

- 32 Den pligt til at forelægge et præjudicielt spørgsmål for Domstolen, som er fastsat i artikel 267, stk. 3, TEUF, er således et led i samarbejdet mellem de nationale retter, som skal anvende EU-retten, og Domstolen og skal sikre, at EU-retten anvendes korrekt og fortolkes ensartet i alle medlemsstaterne (jf. i denne retning dom af 9.9.2015, X og van Dijk, C-72/14 og C-197/14, EU:C:2015:564, præmis 54).
- 33 Formålet med denne forelæggelsespligt, der er fastsat i artikel 267, stk. 3, TEUF, er i øvrigt navnlig at forhindre, at der i nogen som helst medlemsstat udvikler sig en national retspraksis, som ikke er i overensstemmelse med EU-retten (jf. i denne retning dom af 15.9.2005, Intermodal Transports, C-495/03, EU:C:2005:552, præmis 29).
- 34 Som Domstolen gentagne gange har fremhævet, er en ret, der træffer afgørelse som sidste instans, pr. definition den sidste instans, hvor borgerne kan gøre de rettigheder gældende, der følger af EU-retten. De retter, som træffer afgørelse i sidste instans, har på nationalt plan til opgave at sikre en ensartet fortolkning af retsreglerne (jf. i denne retning dom af 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, præmis 34, og af 13.6.2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, præmis 31).
- 35 Det fremgår i denne forbindelse af de for Domstolen forelagte sagsakter, at de afgørelser, der træffes af Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager), i henhold til artikel 39/67 i lov af 15. december 1980 kan prøves under den kassationsappel, der er fastsat i artikel 14, stk. 2, i de samordnede love om appeldomstolen i forvaltningsretlige sager.
- 36 Det følger heraf, at Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager) ikke kan anses for en ret, der træffer afgørelse i sidste instans, eftersom dens afgørelser kan prøves af en højere instans, hvor borgerne kan gøre de rettigheder gældende, der følger af EU-retten. Følgelig hidrører de afgørelser, som den træffer, ikke fra en national ret, hvis afgørelser ifølge de nationale retsregler ikke kan appelleres som omhandlet i artikel 267, stk. 3, TEUF.
- 37 Den omstændighed, at en appellant, der har iværksat en kassationsappel til prøvelse af en afgørelse truffet af Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager), i medfør af bestemmelserne i artikel 18 i kongelig anordning af 30. november 2006 om kassationssager ved appeldomstolen i forvaltningsretlige sager efter en uomstødelig formodning anses for at have hævet sagen i det tilfælde, hvor den berørte ikke har anmodet om en fortsættelse af sagen inden for en frist på tredive dage regnet fra den dag, hvor den pågældende har fået fremsendt den for sagsforberedelsen ansvarliges rapport, hvori det konkluderes, at sagen bør afvises, eller at sagsøgte bør frifindes, har ingen betydning for det forhold, at afgørelser truffet af Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager) kan indbringes for en højere instans og, følgelig, hidrører fra en ret, der ikke træffer afgørelse i sidste instans.
- 38 På baggrund af ovenstående betragtninger skal det første spørgsmål besvares med, at artikel 267, stk. 3, TEUF skal fortolkes således, at en ret, hvis afgørelser ifølge de nationale retsregler kan appelleres, ikke kan anses for en ret, der træffer afgørelse i sidste instans, i de tilfælde, hvor en kassationsappel, der er iværksat til prøvelse af en afgørelse truffet af denne ret, som følge af kassationsappellantens hævelse af sagen ikke er blevet behandlet.

Det andet spørgsmål

- 39 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om artikel 267, stk. 3, TEUF, sammenholdt med chartrets artikel 47, stk. 2, og artikel 52, stk. 3, skal fortolkes således, at denne bestemmelse tillader en ret at afvise en anmodning om at stille Domstolen et præjudicielt spørgsmål alene med den begrundelse, at denne anmodning er blevet fremsat i et skriftligt indlæg, som ifølge gældende procesregler ikke kan tages i betragtning, fordi det er indgivet for sent.

40 Idet Raad voor Vreemdelingenbetwistingen (domstol i udlændingeretlige sager), som det følger af besvarelsen af det første spørgsmål, ikke kan anses for en ret, der træffer afgørelse i sidste instans, og eftersom det andet spørgsmål er baseret på den omvendte præmis, er det uforholdende at besvare det andet spørgsmål.

Det tredje spørgsmål

41 Med det tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 267, stk. 3, TEUF skal fortolkes således, at en ret, der træffer afgørelse i sidste instans, kan undlade at forelægge et præjudicielt spørgsmål for Domstolen, når en kassationsappel skal afvises på grundlag af formalitetsregler, der er særlige for retsplejen ved denne ret.

42 Det skal i denne henseende indledningsvis bemærkes, at for så vidt som der ikke er nogen adgang til judiciel prøvelse af en national rets afgørelse, er denne sidstnævnte i princippet forpligtet til at indbringe en sag for Domstolen i henhold til artikel 267, stk. 3, TEUF, når der rejses et spørgsmål om fortolkningen af EUF-traktaten (dom af 18.7.2013, Consiglio Nazionale dei Geologi, C-136/12, EU:C:2013:489, præmis 25).

43 Det fremgår af forholdet mellem artikel 267, stk. 2, TEUF, og artikel 267, stk. 3, TEUF, at de i artikel 267, stk. 3, TEUF omhandlede retter har samme beføjelse som de øvrige nationale retter til at skønne, om det er nødvendigt at afgøre et EU-retligt spørgsmål, før der afsiges dom. Disse retter er derfor ikke forpligtet til at forelægge Domstolen et spørgsmål om fortolkning af EU-retten, hvis spørgsmålet ikke er relevant, dvs. hvis besvarelsen af spørgsmålet under ingen omstændigheder kan påvirke sagens afgørelse (dom af 18.7.2013, Consiglio Nazionale dei Geologi, C-136/12, EU:C:2013:489, præmis 26).

44 I det tilfælde, hvor de anbringender, der er fremsat for en i artikel 267, stk. 3, TEUF omhandlet ret, ifølge den pågældende medlemsstats procesregler skal afvises fra realitetsbehandling, kan en anmodning om præjudiciel afgørelse derfor ikke anses for at være nødvendig og relevant for, at denne ret kan træffe sin afgørelse.

45 Begrundelsen for et præjudicielt spørgsmål er således ifølge Domstolens faste praksis ikke, at Domstolen skal afgive responsa vedrørende generelle eller hypotetiske spørgsmål, men at der foreligger et behov med henblik på selve afgørelsen af en retstvist (dom af 2.4.2009, Elshani, C-459/07, EU:C:2009:224, præmis 42).

46 Som det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, skønnede Hof van Cassatie (kassationsdomstolen) i den konkrete sag, at det ikke var relevant at forelægge Domstolen et præjudicielt spørgsmål, eftersom besvarelsen af dette spørgsmål ikke kunne have nogen indflydelse på sagens afgørelse, da der skulle ske afvisning af den appel, der var iværksat til prøvelse af dom af 23. maj 2012 afsagt af strafuitvoeringsrechtbank van de Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (retten i sager vedrørende strafafsoning under den nederlandsksprogede ret i første instans i Bruxelles).

47 Det forholder sig ikke desto mindre således, at de nationale procesregler hverken kan begrænse den kompetence, som en national ret har ifølge artikel 267 TEUF, eller fritage denne ret for de forpligtelser, der påhviler denne i medfør af denne samme bestemmelse.

48 I denne henseende bemærkes, at det fremgår Domstolens praksis, at det i mangel af EU-retlige bestemmelser på området i medfør af princippet om procesautonomi tilkommer hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at fastsætte de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af borgernes rettigheder, dog på den betingelse, at disse ikke må være mindre gunstige end dem, som regulerer tilsvarende situationer, der er underlagt national ret (ækvivalensprincippet), og at

de i praksis ikke umuliggør eller uforholdsmæssigt vanskeliggør udøvelsen af rettigheder, der er tillagt ved EU-retten (effektivitetsprincippet) (dom af 17.3.2016, Bensada Benallal, C-161/15, EU:C:2016:175, præmis 24 og den deri nævnte retspraksis).

- 49 Det følger heraf, at to kumulative betingelser, nemlig overholdelsen af ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet, skal være opfyldt, for at en medlemsstat kan påberåbe sig princippet om procesautonomi i situationer, der er reguleret af EU-retten (dom af 17.3.2016, Bensada Benallal, C-161/15, EU:C:2016:175, præmis 25).
- 50 Hvad for det første angår ækvivalensprincippet bemærkes, at dette kræver, at alle de bestemmelser, der finder anvendelse på søgsmål, finder anvendelse uden forskel på søgsmål, der vedrører tilsidesættelse af EU-retten, og lignende søgsmål, der vedrører tilsidesættelse af national ret (jf. i denne retning dom af 16.1.2014, Pohl, C-429/12, EU:C:2014:12, præmis 26, og af 20.10.2016, Danqua, C-429/15, EU:C:2016:789, præmis 30).
- 51 Det skal i den foreliggende sag anføres, at Domstolen ikke råder over nogen oplysninger, der giver grundlag for at betvivle, at de i hovedsagen omhandlede procesregler er forenelige med dette princip.
- 52 Hvad for det andet angår effektivitetsprincippet må en national procesregel som den i hovedsagen omhandlede ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Unionens retsorden (dom af 20.10.2016, Danqua, C-429/15, EU:C:2016:789, præmis 29).
- 53 Det skal i øvrigt bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at hvert enkelt tilfælde, hvor der opstår det spørgsmål, om en national procesregel gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges borgerne i henhold til Unionens retsorden, skal bedømmes under hensyn til, hvilken stilling bestemmelsen indtager i den samlede procedure for de forskellige nationale instanser, herunder procedurens forløb og særlige kendetegn. Efter disse betragtninger skal der i givet fald tages hensyn til de principper, der ligger til grund for den nationale retsplejeordning, såsom beskyttelsen af retten til forsvar, retssikkerhedsprincippet og princippet om en hensigtsmæssig sagsbehandling (dom af 21.2.2008, Tele2 Telecommunication, C-426/05, EU:C:2008:103, præmis 55).
- 54 I den foreliggende sag fremgår det af anmodningen om præjudiciel afgørelse og af parternes indlæg, at Hof van Cassatie (kassationsdomstolen) i henhold til nationale procesregler afviste de anbringender, som sagsøgeren i hovedsagen havde fremsat til støtte for den appel, der blev iværksat til prøvelse af den dom, som strafuitvoeringsrechtbank van de Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (retten i sager vedrørende strafafsoning under den nederlandsksprogede ret i første instans i Bruxelles) afsagde den 23. maj 2012, med henvisning til, at selv om den berørte med disse anbringender anfægtede en af de kontraindikationer, som denne sidstnævnte ret havde anført ved afslaget på hans anmodning om betinget løsladelse, kunne de øvrige kontraindikationer, som den nævnte ret havde anført, i sig selv begrunde denne dom.
- 55 Det fremgår derfor ikke, at den i hovedsagen omhandlede nationale lovgivning kan gøre det praktisk umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Unionens retsorden.
- 56 Henset til disse betragtninger skal det tredje spørgsmål besvares med, at artikel 267, stk. 3, TEUF skal fortolkes således, at en ret, der træffer afgørelse i sidste instans, kan undlade at forelægge et præjudicielt spørgsmål for Domstolen, når en kassationsappel afvises på grundlag af formalitetsregler, der er særlige for retsplejen ved denne ret, forudsat at ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet overholdes.

Sagens omkostninger

⁵⁷ Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Første Afdeling) for ret:

- 1) **Artikel 267, stk. 3, TEUF skal fortolkes således, at en ret, hvis afgørelser ifølge de nationale retsregler kan appelleres, ikke kan anses for en ret, der træffer afgørelse i sidste instans, i de tilfælde, hvor en kassationsappel, der er iværksat til prøvelse af en afgørelse truffet af denne ret, som følge af kassationsappellantens hævelse af sagen ikke er blevet behandlet.**
- 2) **Det er uforholdsmæssigt at besvare det andet spørgsmål.**
- 3) **Artikel 267, stk. 3, TEUF skal fortolkes således, at en ret, der træffer afgørelse i sidste instans, kan undlade at forelægge et præjudicielt spørgsmål for Domstolen, når en kassationsappel afvises på grundlag af formalitetsregler, der er særlige for retsplejen ved denne ret, forudsat at ækvivalensprincippet og effektivitetsprincippet overholdes.**

Underskrifter